

1978	Source : <i>Vrij Nederland</i> 4 décembre 1978
---------------	---

Interview door Piet Pirijns met Marcel Liebman

Het zionisme is de ergste vijand van de Israëli's

“Mijnheer, we betreuren het zeer dat u niet in Auschwitz vergast werd.”

“Verrader!”

‘Smeerlap, vuile schoft!’

Men heeft het allemaal al eerder gehoord.

Deze keer was de scheldkannonade bestemd voor de joodse professor Marcel Liebman, die in Brussel deelnam aan een debat over het Midden Oosten.

‘Antisemiet’, riep iemand in de zaal.

‘Jacques!’

Ook dat was voor Liebman bedoeld. ‘Dikke Jacques’, is een joodse zakenman die zich in dienst had gesteld van de Gestapo; als verklikker was hij in Brussel verantwoordelijk voor de deportatie van honderden joodse proletariërs.

Waar had Liebman deze verwijten verdiend? De schreeuwers in de zaal waren geen neonazi's, maar aanhangers van de staat Israël. Liebman is sinds jaar en dag een overtuigd antizionist. In 1967, na de Zesdaagse Oorlog, koos hij de kant van de Palestijnen, die hij in woord en geschrift verdedigde. Dat had nogal wat weerklank, want Liebman is een internationaal bekend theoreticus van het marxisme – alleen Nederland toonde nooit enige belangstelling voor zijn werk. Boeken van Liebman over het leninisme werden vertaald in het Engels, Duits, Spaans, Zweeds, Turks en Japans. Niet in het Nederlands.

De bemoeienissen van Liebman met de Palestijnse zaak hebben hem binnen de joodse gemeenschap niet populair gemaakt. Zijn bejaarde vader, een gelovige jood met een diep ingewortelde eerbied voor de traditie, werd uit de synagoge weggejaagd. Toen hij stierf hield een van de joodse notabelen te Brussel de lijkrede: ‘Het is heel jammer dat het einde van meneer Liebman verhaast werd door het zeer grote verdriet dat hij voelde door het verraad van zijn zoon’.

Na een bomexplosie in de Brusselse kantoren van El Al worden Liebman, zijn vrouw en zijn kinderen met de dood bedreigd. Liebman besluit zijn kinderen bij vrienden onder te brengen. Tijdens de Yom-Kippoer oorlog wordt de Brusselse politie door gematigde zionisten getipt dat de harde kern van de Jewish Defense League een aanslag op het leven van Liebman beraamt: ‘Er werd voor gezorgd dat de oorlogsspoken herleefden’.

De spoken herleven ook in het vorig jaar verschenen boek 'Né Juif' (Als Jood geboren) waarin Marcel Liebman het hartverscheurende verhaal vertelt van een joodse familie – zijn familie – tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het beschrijft het naïeve patriotisme van vader Liebman, 'die zich Belgischer voelde dan koning Leopold'. Aan de hand van brieven en dagboeken maakt hij een reconstructie van zijn jeugd: het verstikkend kleinburgerlijk joodse gezin, de honger, de verveling, de angstdromen van een kind dat voortdurend moet onderduiken. Henri Liebman, de oudste broer van Marcel, wordt door de Gestapo meegenomen en sterft, nog geen zestien jaar oud, in de gaskamers van Auschwitz.

'Né Juif', is behalve het verhaal van een joodse jongen, ook een requisitoir. Liebman stelt de medeplichtigheid van de joodse bourgeoisie aan de orde. De Jodenvereniging van België, de door de Duitsers in het leven geroepen Judenrat, die voorgezeten werd door de opperrabbijn van België en die voornamelijk bestond uit vooraanstaande joden van Belgische nationaliteit, wordt door Liebman verantwoordelijk geacht voor de dood van tienduizenden staatloze 'Joden uit het Oosten'.

'Men had mogen verwachten dat de belangrijkste personen uit de Judenrat na de bevrijding vervolgd zouden worden vanwege hun dienstbaarheid aan de vijand of hun collaboratie. Er werd hen geen enkel proces aangedaan. Leiders van de joodse gemeenschap raadden elk initiatief in die richting af. Eén van hen rechtvaardigde zich door te zeggen dat oude wonden niet opengereten moesten worden en dat de joden genoeg geleden hadden. Waarschijnlijk, maar welke joden? De rijken evenzeer als de armen en vooral de medeplichtigen evenveel als de slachtoffers? Een vreemde manier van denken'.

Liebman werd tot het schrijven van dit boek verplicht, zegt hij zelf, door de heersende 'retromode' en de manier waarop de oorlogsjaren worden voorgesteld in films als bijvoorbeeld, *Julia*, *Lacombe Lucien* of *Monsieur Klein*. 'Mijn verhaal is een reactie tegen de vermomming van de geschiedenis, waarin het kwaad pastelkleuren aanneemt, halftinten van een tijdperk dat minder banaal was dan de huidige tijd.

Ik had een boek gelezen met joodse jeugdherinneringen van Jofpo, een van de beroemdste kappers van Parijs. Een knikkerzak (*Un sac de billes*). Dat boek is in Frankrijk een onverbiddelijke bestseller geweest. Toen ik het uit had werd ik zo vreselijk kwaad ... *wat ik gelezen had was niet de geschiedenis van de oorlog, maar een joodse jeugd in Texas*. Ik ben werkelijk geschokt door de manier waarop steeds vaker de oorlog wordt voorgesteld als een aaneenschakeling van een serie anekdoten: het leven gaat door, en de liefde ook, je hebt sympathieke schurken en onsympathieke helden. Als je je in het ene of het ander kamp bevindt – voor zover daar al over gesproken wordt – is dat waarschijnlijk een speling van het lot. *De oorlogsjaren worden zo langzamerhand het voorwerp van nostalgie: de oorlog was helemaal niet zo verschrikkelijk als men altijd gedacht heeft, en bovendien was het ook minder saai dan nu*. Terwijl iedereen zich nu te pletter verveelt, krijgen de oorlogsjaren, net als de jaren dertig trouwens, in de ogen van steeds meer mensen de contouren van een belle époque. Daarop heb ik willen reageren.

U bestrijdt ook de mythe van een eendrachtig België dat – uitzondering gemaakt van een paar collaborateurs – schouder aan schouder stond ‘voor vorst, voor vrijheid en voor recht’, zoals dat in de Brabançonne heet.

‘Niet zo lang geleden werd op de Vlaamse televisie het feuilleton *Holocaust* vertoond. Na afloop was er het onvermijdelijke debat, waaraan ikzelf en ook de consul-generaal van Israël in Antwerpen deelnamen. Ik had de moeite genomen om een paar documenten op te diepen, waaruit blijkt dat het merendeel van de Belgen op zijn minst passief en onverschillig is gebleven. De Israëlische consul sprak me tegen, maar dat had hij waarschijnlijk ook gedaan als ik had gezegd dat Brussel de hoofdstad van België is. Koningin Elisabeth en kardinaal Van Roey waren voor de Joden opgekomen, zei hij, alsof dat verder iets bewijst. Maar is er in België ooit een manifestatie van solidariteit geweest, zoals de Februaristaking in Amsterdam? Ik herinner mij nog de ijsskoude onverschilligheid van mijn leraren en mijn klasgenoten toen werd aangekondigd dat vanaf september de joodse leerlingen de lessen niet meer mochten bijwonen. Geen spoor van verontwaardiging of zelfs maar van medelijden. Maar ik ben een optimist: ik geloof niet dat vandaag nog hetzelfde zou gebeuren. Als op een school in Brussel de Turkse of Marokkaanse kinderen zouden geweerd worden, wordt binnen het uur een comité van leraren en leerlingen gevormd’.

Het verschil tussen arme en rijke joden

‘Het was niet alleen een verschil van maatschappelijke positie maar ook van nationale afkomst. Je had een kleine elite van *Belgische Israëlieten* – ze noemden zichzelf geen Joden want dat vonden ze choquant – die nog wel de godsdienst van Mozes beleden maar verder in de Belgische maatschappij geïntegreerd waren. Daarnaast had je vanaf 1930, een grote stroom van joodse immigranten uit het oosten, arme sloebers, lompenproletariaat bijna. Die luizige immigranten werden door de westerse Israëlieten met de nek aangekeken: ze dreigden hun geprivilegieerde posities te compromitteren. Behalve een klassenreflex speelde dus ook xenofobie een grote rol binnen de joodse gemeenschap. In de officiële geschiedschrijving zijn al die tegenstellingen uitgevlakt. Maar de Duitse bezetter is erin geslaagd, dank zij de medewerking van de joodse notabelen in de *Judenrat*, in één maand tijd meer arme Joden vanuit Mechelen naar de verbrandingsovens te sturen dan in de twee jaar die daarop volgden, toen de *Judenrat* het vertrouwen van de joodse bevolking had verloren. Ik ben geen voorstander van de doodstraf, maar als er na de bevrijding al mensen voor het vuurpeleton hadden moeten verschijnen, dan ook een aantal kopstukken van de *Judenrat*, zoals die man wiens oorlogsdagboek ik citeer’.

Oorlogsdagboek

4 september 1942: naar aanleiding van de ‘stomme’ anti-Duitse aanslagen. ‘Degenen die de aanslag uitvoeren, hebben niet de moed zich te laten pakken, daarom boeten onschuldigen voor de schade.’

12 december 1942: een met een niet-joodse getrouwde Jood was door de Duitsers vrijgelaten. ‘Ik vind het ongelooflijk dat men beloond wordt voor ontrouw aan zijn godsdienst.’

15 februari 1943: ‘We hebben goed te eten en dit is mijn argument om alleen nog maar wit brood te eten: als we nog worden opgepakt, laten we dan tenminste zo lang mogelijk lekker eten, als we niet worden opgepakt, gaan we verder zaken doen.’

14 augustus 1943: ‘De beurs gaat een beetje omhoog.’

En zo gaat dat door. Liebman: ‘Ik weet het wel – een rijke Jood werd ook vervolgd. Maar joodse zakenlieden die collaboreerden met de Duitsers, die bijvoorbeeld bontjassen leverden voor de Duitse soldaten aan het Oostfront, werden zelden verontrust. En ze hadden op zijn minst geld om aan voedsel en valse papieren te komen.’

De voornaamste slachtoffers van de geschiedenisvervalsing, stelt Liebman zijn de *communisten*. ‘Ik ben een overtuigd antistalinist, maar ik ben geen nieuwe filosoof. Ik geloof niet in de formule: Stalin is gelijk aan Hitler, nazi is gelijk aan communist, communist is gelijk aan antisemiet ... dat is niet mijn manier van denken. Ik stel vast dat er een politieke wil bestaat om de rol van de communisten in het verzet te minimaliseren of te verzwijgen. Ik zal een voorbeeld geven: Binnenkort wordt in Brussel een monument ingehuldigd ter nagedachtenis van de joodse verzetstrijders. Vijfendertig jaar na de oorlog – ik vind dat we wel wat anders te doen hebben – maar dat is niet mijn voornaamste bezwaar. Ik vind het een oneerlijke onderneming, een historische vervalsing en bovendien politiek gevaarlijk voor links. Ik verklaar me nader. Op dat moment worden namen gebeiteld van een tweehonderdvijfentwintig joodse verzetstrijders die in Brussel gesneuveld zijn. Meer dan de helft van hen waren communisten. Bij de inhuldiging van het monument zullen de opperrabbijn van België en de ambassadeur van Israël aanwezig zijn, de gemeentelijke fanfare zal de Brabançonne spelen en de nationale hymne van Israël, en het monument zal bedolven worden onder gebeden en onder de wit-blauwe vlaggen van Israël. Nu wil ik onmiddellijk een weddenschap aangaan, honderd tegen één, dat men niet de *Internationale* zal spelen. Dezelfde dolgedraaide anticommunisten, voor wie de ervvijand van het joodse volk vandaag en gisteren het marxistisch atheïsme geweest is, zullen nu hulde brengen aan de gesneuvelden die ze in hun toespraken geen communisten zullen noemen, maar Joden, Joden en nog eens Joden.

Nergens in België zijn zoveel Joden uit de handen van de Gestapo gered als in Charleroi, waar door de socialistische en communistische organisaties het *Comité de défense de Juifs* werd opgericht. Dat kon daar omdat de Joden zich niet in een groot getto hadden opgesloten. In Charleroi (een industrieel centrum in het zuiden van België, bekend als een ‘rode burcht’) was het joodse proletariaat *geassimileerd*, ze hadden veel contact met hun communistische kameraden. En die verdedigden hen niet omdat de Joden het volk van de Bijbel waren, maar omdat je het fascisme niet kunt aanvallen zonder ook de slachtoffers van het fascisme te verdedigen.’

Dat brengt het onderwerp van het gesprek op het joodse *particularisme*, waarin Liebman een ‘reëel gevaar’ ziet.

‘Men kent de redenatie: als de joden vervolgd zijn, komt dat omdat er een joodse *lotsbestemming* is die dat wil. Wat in de dramatische omstandigheden van de Tweede Wereldoorlog het drama nog groter gemaakt heeft, zo gaat de gedachtegang dan verder, is het feit dat de geassimileerde Joden niet *wisten* dat ze Jood waren; en om psychologische weerstand te kunnen bieden aan zo’n zware beproeving moet je weten dat je Jood bent, moet je Jood willen zijn en je vertrouwen bewaren in de toekomst van het joodse volk.

Moi je dis: flauwe kul. Ik ben niet van plan over massagraven heen de gedachtenis van de miljoenen slachtoffers van de naziterreur te besmeuren, maar het feit blijft dat er behalve sociale ook ideologische redenen zijn waarom een aantal van hen zich als schapen naar de slachtbank heeft laten voeren zonder te reageren. Van kindsbeen af is hen ingeprent dat martelaarschap de *lotsbestemming* is van het joodse volk en dat je, door als Jood te sterven,

God eert. Zoals die godsdienstleraar, die een brief schreef vanuit de Dossinkazerne in Mechelen (van waaruit de Belgische Joden werden gedeporteerd): *‘Lieve en trouwe vrienden, zoals jullie zien zijn voor mij de volgende woorden werkelijkheid geworden: “De Almachtige heeft mij op weg gezonden”. Daar ben ik erg blij om ... Hier heb ik gezegd: “Wij zijn gelukkig, wat is ons lot lovenswaardig.” Op het eerste gezicht is dit moeilijk te begrijpen ... Maar het is de waarheid: als een volk als het onze bestaat ... en de Almachtige het zo begeleidt, wel dat betekent dat “wij zijn gelukkig”. Nu dat alles zich aan mij voordoet, zal ik niet in opstand komen, integendeel.’*

De waarheid is dat juist die Joden die zich bewust waren van hun ‘waardigheid’ Jood te zijn, door hun belachelijke geest van zelfverloochening het best gewapend waren om te sterven in berusting en het slechtst gewapend waren om te strijden tegen het fascisme.

We praten over de zogeheten *affaire Darquier de Pellepoix*, die de afgelopen weken in Frankrijk grote beroering heeft gewekt. Darquier de Pellepoix is de voormalige commissaris generaal van de joodse vraagstukken van de Vichy regering in Frankrijk die na de oorlog in Spanje een wijkplaats vond. Uit een recent interview in het weekblad *l'Express* blijkt dat zijn opvattingen de tand des tijds hebben doorstaan: er zijn niet genoeg Joden vergast, hij heeft nergens spijt van – men kan zich het verhaal indenken. De Franse regering wil alsnog zijn uitlevering vragen.

Liebman: ‘Ik begrijp niet wat *l'Express* bezielde heeft. De enige plausibele verklaring die ik kan verzinnen is dat Jean-François Revel (hoofdredacteur van *l'Express*) bezoek gekregen zou hebben van de opperrabbin van Frankrijk, de ambassadeur van Israël baron de Rothschild, die hem tien miljoen geboden zouden hebben om een interview te publiceren waarin de seniele, dove en blinde klootzak nog eens aan het woord komt. Of zo’n stuk is pure sensatie, of het dient om een illusie te wekken dat het antisemitisme nog altijd sterk leeft. Jazeker – racisme bestaat. Maar als er morgen weer een Algerijnse arbeider op zijn werk wordt vermoord, zal je in de Franse pers veel minder kabaal horen.’

De bestraffing van de oorlogsmisdadigers: ‘Het laat me volkomen onverschillig. Als men ontdekt dat een apotheker in Hamburg of Sao Paulo in feite een oorlogsmisdadiger is, en men brengt hem voor de rechter, dan zijn er nog altijd mensen die dat een grote overwinning vinden, maar ik word er niet koud of warm van. Ook al weet ik dat er een element van rechtvaardigheid mee gemoeid is, ik vind de houding van de nazi-jagers morbide en diep reactionair. Jazeker, Simon Wiesenthal en Beate Klarsfeld zijn – technisch gesproken – reactionair. Het zijn archeologen van de justitie. Het is een reactionaire houding als je je leven wilt wijden aan het opsporen van onrecht in het verleden, terwijl je niet geïnteresseerd bent in het onrecht van vandaag. Frans-Josef Strauss is gevaarlijker dan Peter Menten en Pinochet is gevaarlijker dan Rudolf Hess. Reactionair noem ik een attitude van *wraak* – wraak is iets dat ik niet begrijp, ik begrijp wel de strijd tegen de vijand. Uiterst merkwaardig vind ik ook de samenwerking met de Israëlische geheime diensten: men heeft de laatste jaren veel oud-nazi’s in Egypte ontdekt, maar je hoeft geen profeet te zijn om te voorspellen dat, zodra de vrede tussen Israël en Egypte ondertekend zal zijn, de belangstelling voor oorlogsmisdadigers in Caïro sterk zal verminderen.’

Reactionair

Het woord reactionair is gevallen – lange tijd is het ook op Marcel Liebman van toepassing geweest. ‘Misschien probeer ik nu wel de verloren tijd in te halen. Je moet kijken waar ik

vandaan kom: de bedrieglijke warmte van een joods, kleinburgerlijk gezin waar je vertroeteld, gekoesterd en tenslotte verstikt werd. Een gezin dat valse zekerheid bood, dat zich voedde met de geruststellende riten van de joodse traditie. Bij ons thuis is er nooit een communistische verzetsman over de vloer geweest – voor mijn vader bestond het heldendom erin om op zijn knieën naar koningin Elisabeth te kruipen om Hare Majesteit te smeken het lijden van het joodse volk te verzachten. Toen de oorlog was afgelopen was ik een conservatief en een Belgisch patriot. In de koningskwestie stond ik aan de kant van koning Leopold (vanwege zijn wankelmoedige en dubbelzinnige houding tijdens de Duitse bezetting werd koning Leopold in 1950 tot troonsafstand gedwongen. p.p.). Ik herinner me nog goed dat ik het mezelf kwalijk nam dat ik me niet opgegeven had als vrijwilliger om in Korea het vrije westen te verdedigen. De nederlaag van de Fransen in Dien Bien Phoe beschouwde ik als de droevigste dag in mijn leven. Pas toen ik in Engeland ben gaan studeren en daar in contact kwam met de marxistische Miliband ben ik erin geslaagd de navelstreng met mijn familie en met de joodse traditie door te knippen. Langzamerhand begon ik me los te maken van mijn verleden. Ik leerde Isaac Detscher kennen – een ontmoeting die bepalend is geweest voor mijn verdere politieke evolutie.’

Liebman maakt als marxistisch intellectueel kennis met de revolutionaire handwerk tijdens de *Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog*. Hij steunt het FLN, het nationaal bevrijdingsfront van Ben Bella, in zijn strijd tegen het Franse kolonialisme. Zeer tegen zijn zin wordt hij opnieuw geconfronteerd met het *joodse vraagstuk*.

‘Zoals zoveel progressieve intellectuelen had ik documenten gesmokkeld, wapens verborgen en mijn auto uitgeleend voor FLN militanten over de grens te brengen. Dat was een keer mislopen, en de Franse politie had mijn auto in beslag genomen. Van toen af was ik verdacht en kon ik niet meer in de clandestiniteit werken. De FLN vroeg me toen of ik als Jood een publieke verklaring wilde afleggen om de Joden in Algerije ervan te overtuigen dat ze moesten blijven. Dat was niet zo makkelijk, want Israël had de kant van Frankrijk gekozen en de zionistische propaganda spoorde de Algerijnse Joden aan om naar Israël te gaan. *Ik heb gedaan wat me gevraagd werd, ik heb mijn pelgrimsstaf ter hand genomen en ben een internationale actie begonnen om de joodse gemeenschap ervan te overtuigen dat de Joden en Arabieren in de Magreb vreedzaam konden samenleven*. Ik wendde me vooral tot de progressieve Joden: in Londen hield ik een toespraak voor een dertigtal joodse Labour afgevaardigden, in een hotel in Genève sprak ik met Nahum Goldman, maar die liet me geen illusie. Wat hem interesseerde waren akkoorden met Nasser, niet met de Algerijnen, want die waren veel te revolutionair.

Sindsdien ben ik – *ondanks* mezelf, want ik dacht dat ik het allemaal achter de rug had – opnieuw over het joodse vraagstuk gaan nadenken. Ik schreef twee artikelen voor *Les Temps modernes* die Sartre in woede deden ontsteken (Sartre was hoofdredacteur van *Les Temps modernes* p.p.). In het eerste artikel legde ik uit waarom linkse Joden er als Joden en als vrienden van Israël belang bij hadden het bondgenootschap tussen Israël en Frankrijk te breken. Het tweede artikel was geschreven naar aanleiding van het *proces Eichman* en daarin probeerde ik aan te tonen – zoals ook Hannah Arendt dat gedaan heeft – dat Israël het antisemitisme vrijpleitte en de belangen van de staat op de eerste plaats stelde, ondermeer door toenadering te zoeken naar extreem rechts en fascistische groeperingen. Sartre was furieus, hij beschuldigde mij van totaal onbegrip van het joodse drama en weigerde die artikelen te publiceren. Dit leidde tot onenigheid binnen de redactie van *Les Temps modernes*, boodschappers reisden heen en weer tussen Brussel en Parijs, en uiteindelijk werden, dank zij de steun van één van de redacteurs, Claude Lanzman, mijn stukken toch geplaatst.

In 1967, na de Zesdaagse Oorlog, ontstond van de ene dag op de andere bij linkse intellectuelen in Frankrijk een pro-Israël stemming, en toen pas vielen de schellen van de ogen. Het was in de dagen van de volkerenmoord in Vietnam en een verstandig man als Claude Lanzman zei in het openbaar: ‘Als Johnson de enige vriend van Israël zou blijken te zijn roep ik: leve Johnson.’ Plotseling was hij een stalinist van het zionisme geworden. Verstandige linkse mensen hadden van vandaag op morgen hun kritisch vermogen verloren, het leek erop dat ze alleen nog maar met hun darmen konden denken. Iedereen zwichtte voor de sentimentele chantage, en dat maakte me – als intellectueel en als socialist – razend. Ik vond dat de Israëlische propaganda de mensen voor imbecielen hield, maar helaas hadden de Israëli’s gelijk: de mensen zijn imbecielen.

Ik heb toen de kant van de Palestijnen gekozen – en dat heb ik geweten. Ik werd door de joodse gemeenschap uitgespuwd, mijn vrouw en kinderen werden met de dood bedreigd. Toch had ik het gevoel dat ik heel gematigd gebleven was, ik had ook tegenover de PLO mijn kritiek nooit gespaard: ik behoorde niet tot diegenen die geloofden dat in het Midden Oosten de wereldrevolutie zou ontbranden en dat Palestina het tweede Vietnam zou worden, dwaze slogans als ‘zionisten = nazi’s’ heb ik altijd bestreden. ‘*El critico*’ noemde Fidel Castro mij toen ik op Cuba was, en ook voor de PLO ben ik altijd een lastige bondgenoot gebleven. Overigens nam ik het mezelf kwalijk dat ik aan het bestrijden van het zionisme zoveel tijd besteedde – ik geloof dat er voor een socialist in het westen dringender taken zijn. Maar de uitdaging was te groot. Als ze tegen mij zeggen: “Hou je bek, of we slaan hem dicht!”, dan ga ik juist mijn mond wel roeren. Ik kom daarbij nogal agressief over, maar dat is mijn aard: *een fluwelen vuist in een ijzeren handschoen*.” ‘

Wanneer ik Liebman vraag welke zijn theoretische bezwaren tegen het zionisme zijn hult hij zich in de toga van hoogleraar en gaat hij college geven: ten eerste, ten tweede, ten derde.

Ten eerste, het zionisme betekent een gevaar voor de Joden in Israël. ‘Ik ben niet anti-Israël. Ik wens het Israëlische volk evenveel – maar ook niet meer – voorspoed toe als het Bulgaarse volk, om maar een voorbeeld te noemen. Maar ik stel vast dat in de staat Israël drie en een half miljoen joden en anderhalf miljoen Arabieren wonen – en dat die Arabieren gediscrimineerd worden als tweederangsburgers. Dit is een onduldbare toestand, die alleen in stand gehouden kan worden door een alliantie tussen Israël en het westerse imperialisme. Er is maar één manier om daar een einde aan te maken: het *de-zioniseren*, als dat woord al bestaat, of dejudaiseren van Israël. Het zionisme dat verondersteld wordt de waarborg te zijn voor het overleven van het joodse volk, is de ergste vijand van de Israëli’s. Er is maar één land ter wereld waar de Joden in hun leven bedreigd worden, en dat is Israël. Dat zeg ik niet dat zeggen de Israëli’s zelf!’

Punt twee: het zionisme bewijst ook de Joden in de diaspora een slechte dienst. ‘Men kan hen rustig zeggen dat Israël de fakkel van het antisemitisme brandend houdt. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog houdt het joodse orthodoxe element niet op een redenering te herhalen die even simpel, als logisch, als verschrikkelijk is: wat het joodse volk nu bedreigt is niet meer de uitroeiing maar het morele gevaar van het liberalisme en de assimilatie. De Joden moeten hun ‘waardigheid’ behouden, ze moeten alleen op zichzelf vertrouwen want het antisemitisme is onvermijdelijk – dat is het uitgangspunt van de zionisten.

Wat zien we nu? De *jiddishkeit* verdwijnt. Er zijn geen getto’s meer voor de Joden – met of zonder muren. De Joden in het westen praten geen jiddish meer, de *bar nitswa* raakt in

onbruik, gemengde huwelijken zijn toegelaten, Joden luisteren naar de Rolling Stones en naar John Travolta, zoals iedereen, ook voor hen heeft mei '68 bestaan en ook zij hebben de economische crisis aan den lijve ondervonden. Ze zijn geassimileerd.

Het zionisme ziet dat als een bedreiging. De zionisten blijven zeggen: jullie zijn anders dan de anderen, vroeg of laat zal men jullie weer vervolgen en in werkelijkheid is jullie vaderland *Eretz Israël*. Het zionisme is een niet onsuccesvolle poging om cement te vormen voor een samenleving die zijn natuurlijke samenhang verloren heeft. Een Jood is niet langer iemand die jiddish praat; die van zijn vak diamantbewerker is; en op sabbath naar de synagoge gaat; een Jood is iemand die zijn vakantie in Israël doorbrengt en die geld geeft aan Israël. Ik maak een karikatuur, maar hoeveel jonge Joden weten wie de eerste minister van het land is waar ze wonen, maar die wel precies kunnen vertellen hoe de suppoost van de kabinetschef van de minister van Verkeer in Jeruzalem heet.

Het zionisme is erin geslaagd opnieuw een kloof te doen ontstaan tussen de joodse gemeenschappen en de gemeenschappen van het land waarin ze leven. Daardoor worden weer spanningen in het leven geroepen, daardoor ontstaat verdeeldheid en vijandigheid. Nu, dat is niet zo erg, want Israël is nog altijd erg populair in het westen. Israël, dat is de revanche van het vernederde Europa op de Derde Wereld, dat is de kleine Europeaan die de kamelendrijvers een lesje geeft. Maar er zijn omstandigheden denkbaar waarin het wel een gevaar kan worden voor de Joden buiten Israël, wanneer Israël bijvoorbeeld gezien wordt als de spelbreker die internationale spanningen creëert en het oorlogsgevaar wordt.

Het zionisme heeft in het verleden alvast de meer dan één miljoen Joden in Algerije, Marokko, Egypte en Irak een slechte dienst bewezen. Hun positie is onhoudbaar geworden omdat er alles aan gedaan is om een Jood in Bagdad of Caïro te identificeren met een Jood in Jeruzalem en Tel Aviv. Ze hebben de Arabische wereld moeten verlaten, waar ze het voor 1948 niet goed hadden, maar in ieder geval veel beter dan de Joden in Europa, om het subproletariaat te worden in Israël.'

Het zionisme is tenslotte, zo besluit Liebman zijn fillipica, niet alleen gevaarlijk in de praktijk maar ook als ideologie fundamenteel reactionair.

'Het een idealistische, fatalistische en dus onwetenschappelijke visie op de geschiedenis. Het zionisme weigert in te zien dat het antisemitisme niet van God of de duivel gegeven is maar gewoon een sociologisch verschijnsel is dat zoals elk ander geanalyseerd moet worden. Het zionisme dat niet aansloeg – noch bij de rabbijnen, noch bij de socialisten, noch bij de liberalen – heeft echter een onverwachte katalysator gevonden in de persoon van *Adolf Hitler*. Het kwaad dat hij aanrichtte en de zwakheid van het verzet, waar hij op stuitte hebben een gevoel van onmacht en defeatisme gecreëerd, waar het zionisme nu op voortbouwt. *Defaitisme*: als er antisemitisme bestaat, kan je maar één ding doen – biezen pakken. Dat noem ik een reactionaire houding. Als er racisme bestaat in België – en wie twijfelt daaraan? – zeg ik toch niet tegen de Turkse arbeiders: weg wezen? Nee, je moet het racisme ter plaatse bestrijden, overal waar het de kop opsteekt. Je moet je niet terugtrekken in een bolwerk, maar een *offensive* houding aannemen.

Natuurlijk begrijp ik dat de Joden die de oorlog meegemaakt hebben, mensen die nu vijftig of zestig jaar oud zijn, gekneusd en gewond door het leven gaan. Alleen is het wel jammer dat ze hun wonden blijven likken, want dat is niet zo hygiënisch: op die manier gaat een wonde nooit dicht. Maar veel verschrikkelijker vind ik het dat, terwijl ik van de oorlog genezen ben,

veel jonge Joden die nooit de pogroms meegemaakt hebben, door de zionistische propaganda beschadigd zijn. Beschadigd ja. Hun neurose, daar is het zionisme verantwoordelijk voor. Iedere dag wordt hun voorgehouden dat hun leiders in Israël – hun enige leiders – in groot gevaar verkeren. Ze leven met mythen, met valse zekerheden. Eén van mijn joodse studenten zei me laatst, zonder een zweem van cynisme: “Als een nieuw Auschwitz de prijs zou zijn voor het behoud van het ‘eeuwige joodse’, vind ik dat we de prijs desnoods moeten betalen.”

Wat betekent Jood zijn nog voor Liebman?

‘Ik beschouw mezelf in de eerste plaats als een socialistisch intellectueel. In de tweede plaats beschouw ik mezelf als een socialistisch intellectueel. Enzovoort. In de zesde plaats ben ik nog een Jood.’

En wat is dat dan?

‘Het betekent dat ik een aantal ervaringen meedraag, dat ik een joodse geschiedenis heb – maar eerder betekent het absoluut niets. Vroeger heb ik nog naïef geloofd dat de joodse intellectuelen een *zending* hadden in de wereld: Spinoza, Marx, Freud, Trotski, Marcuse, Mandel; maar ook dat kan je natuurlijk verklaren door objectieve historische omstandigheden. De Joden hebben ongetwijfeld een grote bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van een revolutionaire theorie, maar ze hebben evengoed een bijdrage geleverd aan de internationale banken- en zakenwereld. Ik heb me losgemaakt van het judaïsme, politiek gesproken heb ik geen enkele, maar ook geen enkele verwantschap met de joodse ideologie.’

Dat komt nu al de vierde keer in dit gesprek ter sprake. Waarom zegt u dat zo nadrukkelijk?

‘Omdat het me steeds weer voor de voeten wordt geworpen. Hoe vaak heb ik het niet moeten horen: jüdischer Selbsthass, dat is mijn probleem. Ik verafschuw mijn joodse afkomst. Ik probeer het te verdringen. M’n reet! Ik heb niet de minste geringste moeilijkheid met mijn joodse achtergrond. Er zitten geen skeletten meer in de muurkast.’

Ook niet dat van uw broer?

Liebman hoeft er niet over na te denken. ‘Ook niet dat van mijn broer.’